

Lars G. Warme (ed.). *A History of Swedish Literature*. [Vol. 3 of *A History of Scandinavian Literatures*] Lincoln: The University of Nebraska Press, 1996. Pp. 585. ISBN 0-8032-4750-8.

Att skriva Sveriges litteraturhistoria är en krävande och grannliga uppgift som få enskilda personer vågat sig på och färre lyckats med. Några oförvägna har klarat av det, bland dem polyhistorn Henrik Schück som bredde ut sig över sex väldiga band och den lika orädde Sven Stolpe som skrev nästan lika långt. Längre var standardverket för studenter E. N. Tigerstedts magistrala om än aningen torra översikt (han bar ett förpliktande mellannamn: Napoleon). Minnesota-professorn Alrik Gustafsons *A History of Swedish Literature* från 1961 blev två band när den kom på svenska. Den är fortfarande i hög grad läsvärd, särskilt kapitlet om Pär Lagerkvist som han var god vän med.

Nu senast har Göran Hägg, romanförfattare, kritiker och docent, ägnat nära sjuhundra sidor åt samma uppgift i sin subjektiva, egen-sinniga och energiska *Den svenska litteraturhistorien* (1996) som kommer med en del roliga omvärderingar, som att Emilie Flygare-Carlén och August Bondesson skulle vara betydligt bättre romanförfattare än Strindberg. En måttstock för honom är också svenska böckers läsvänlighet och överlevnad. Popularitet är inte fullt i hans historieskrivning medan han oftast inte är vän av esoteriska modernister. Att litteraturhistoria kan skrivas ur läsarnas perspektiv har Willy Dahl visat i sina tre band om Norges litteratur med deras lysande genomgång av det litterära kretsloppets förläggare och bokhandel, bibliotek och läsvanor, osv. Liknande litteratursociologiska diskussioner för bland andra Lars Furuland och Johan Svedjedal vad gäller svensk litteratur.

Men kanske lämpar sig åtagandet att beskriva ett lands litteratur bäst som grupparbete, nu som förr: Schück biträdades av Warburg, Böök av Sylwan och Castrén, och på senare tid har Bernt Olsson och Ingemar Algulin samsats om att skriva litteraturens historia både i Sverige och i världen. Sven Delblanc och Lars Lönnroth delade redaktionen sinsemellan för *Den svenska litteraturen* vars sju band gavs ut mellan 1987 och 1990. De skrev mycket själva men bistods dessutom av många kolleger. Så har det också varit utomlands, t.ex. när Irene Scobie för snart tio år sedan redigerade en utmärkt serie essäer i *Aspects of Modern Swedish Literature*. Fast den danske kritikern Torben Brostrøm, också han med bottenlösa kunskaper, skrev sin *Moderne svensk litteratur 1940-1972* ensam.

Det är möjligt att det är skandinavisterna utomlands som har den rätta distansen för uppgiften. De är inte lika insyltade i det som pågår. Göran Hägg blir alltmer polemisk ju närmre sin egen tid han kommer. Hans åsikter är inte oväldiga; just därför mycket underhållande. Lars G. Warne, emeritusprofessor vid The University of Washington är visserligen svensk liksom hans medskribent Birgitta Steene men båda har tillbringat många år på den amerikanska västkusten. Deras landsman Bertil Nolin (död 1996) var knuten till Göteborgs universitet men hade också han amerikanska erfarenheter. Ett intressant utanförperspektiv från öst i stället för väst står Maria Nikolajeva för då hon behandlar svenska barnböcker. De övriga skribenterna är amerikaner: Susan Brantly, James Larson, James Massengale, Stephen A. Mitchell, Cheri Register och Rochelle Wright. Redaktören inräknad blir det fem kvinnor och fem män, i en balans som säkert inte är slumpmässig.

I sitt (alltför knapphändiga) förord betygar Lars G. Warne Alrik Gustafson sin vördnad, men vår tid är en annan än hans. Sverige kan inte längre som ännu för knappt fyrtio år sedan beskrivas med hjälp av Marquis Child's klassiska boktitel från slutet av trettioalet, *Sweden - the Middle Way*. Sprickorna i muren — för att låna en bild från Lars Gustafsson — har vidgats alltmer. Det är skada att Warne inte säger mer om den smärtsamma omprövning av folkhemsidealet och värderingarna bakom den starka socialstaten som svenskarna tvingats till under nittioalet. Han har inte heller haft tillfälle att kommentera de många skelett som trillat ur garderoberna på sistone, som tvångssterilisering och andra resultat av s.k. social ingenjörskonst. Han pekar på den besvärliga balansgången för den som vill karakterisera svensk litteratur utifrån: den är unik och samtidigt en del av den europeiska litteraturen, och av världens. Han avslöjar knappast sina redigeringsprinciper, men både på och mellan raderna kan man nog urskilja en del av hans direktiv till medarbetarna.

Framför allt verkar han ha tagit ad notam den skarpa breddsidea som feministiska kritiker, först och främst Ebba Witt-Brattström, avlossade mot Sven Delblancs och Lars Lönnroths projekt, att de kvinnliga författarna kommit i skymundan eller negligerats. Så är det verkligen inte i denna tredje del av *A History of Scandinavian Literatures*. Det

här är en bok som kommit till i USA, det märks. Man anar att Warne och hans medskribenter tagit intryck av amerikanska krav på political correctness. T.ex. sorteras Rita Tornborg, Erland Josephson, Zenia Larsson och bröderna Weiss (Peter och Alexander) in under etiketten 'The Jewish Voice'. Det kan man förstås göra, men varför då inte sätta samma stämpel på Oscar Levertin, Henrik Schück, Albert Bonnier och Ernst Josephson (som inte nämns)? Och att Theodor Kallifatides' romaner klassas som 'Immigrant Literature' är en sanning med stor modifikation. Den innebär en rejäl inskränkning.

Fler kvinnliga författare än brukligt har tagits med, förstås med undantag av den specialiserade *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* som hittills kommit i fyra band men som inte nämns i bibliografin. James Massengale är rättvisare mot Hedvig Charlotta Nordenflycht än Levertin; för honom var hon (i Massengales relation) "a surrogate male". Vidare är hans sidor om Anna-Maria Lenngren utomordentliga. Bertil Nolin kontrasterar J. O. Wallins kvinnosyn i "Quinnans ädla och stilla kallelse" från 1827 mot Fredrika Bremer, på belysande vis, etc. Bokens författare är genomgående observanta på den orätt som skett mot kvinnliga författare i traditionell historieteckning, något som de energisk går in för att korrigera. Inte nog med det: på drygt tjugo sidor skriver Cheri Register om 'Women Writers' i ett snabbt och läsvärt tvärsnitt. Det är gott och väl. Men det innebär många dubbleringar, och det sker till priset av att annat har fått strykas. Lakunerna blir särskilt märkbara och besvärande i fråga om efterkrigs litteraturen.

Men för att ta det hela kronologiskt: Stephen A. Mitchells exposé över medeltidens litteratur är lärd och intressant, även om man kan tycka att sju sidor åt Eufemiavisorna är lite väl generöst. James Larson sätter in reformationens litteratur i ett vidare europeiskt sammanhang med många tyska paralleller och visar hur Gustav Vasas maktövertagande var både kulturrevolution och kulturskymning. Där påminns man om hur rätt Tegnér hade: blott barbariet var en gång fosterländskt. En del av barbarerna var maktfullkomliga politiker, då som nu. James Massengale skriver som man kan förvänta sig allra bäst när han behandlar Bellman. Hans kapitel om upplysningen och gustavianerna är det elegantast formulerade i hela boken. Han påstår att en engelskspråkig publik skulle ha svårare för Kellgren än Bellman.

Så är det kanske; i varje fall ger hans översättning av en källgrentitel felaktiga disneyassociationer: "The Life and Times of Dumbo".

Han läser Jacob Wallenbergs *Min son på Galejan* som en linné-parodi och jämför Anna-Maria Lenngren med Hogarth: båda iakttagelserna är träffande. En viss dubblering som kanske kunde undvikits sker i fråga om Oxenstierna och Leopold som uppträder både i det tredje och det fjärde kapitlet. Det gör också Thomas Thorild som ägnas många sidor, dock utan att Stellan Arvidssons magnifika tvåbandsmonografi nämns. Bertil Nolin som tagit sig an romantiken hävdar visserligen apologetiskt att "There were no prominent women authors in the period of high romanticism", och han förklarar varför. Icke förty äreräddar han åtskilliga kvinnliga 1800-talsförfattare, bland dem Eleonora Charlotta d'Albedyll och Ulrika Carolina Widström. Det må vara hänt, men utrymmet är dyrbart och många modernare namn saknas, som ska visas nedan.

Nolin tonar ner Geijers nationella betydelse i en balansräkning som man kan tänka sig att Lars Lönnroth (som skrev geijerkapitlet i *Den svenska litteraturen*) inte instämmer i. "På nyårsdagen 1838", en av de stora centrallyriska dikterna, är i grunden översättlig trots sin skenbara enkelhet. Det märker man när man ser hur "Framåt! Det är hans ödes bud" blir till "Forward! - That is the commandment of his fate". Mitchell och Larson citerar ofta originalen jämsides med sina översättningar. Det borde ha gjorts i de övriga kapitlen också. Nolin som tycks tagit intryck av Horace Engdahls nyläsningar försvarar värtaligt Atterboms *Lycksalighetens ö*. Längre fram i boken tycker Rochelle Wright att Pär Rådströms Astolf Felixsson i *Ärans portar* är "improbably named". Det tycker inte de svenska gymnasister som ända in på sjuttioalet haft Atterboms hjälte i färskt minne. Ibland är Nolins okonventionella avvägningar roliga: W.F. Palmblad som skrev exotiska reseskildringar utan att lämna sin länsstol i Uppsala ägnas större utrymme än t.ex. den kufiske Clas Livijn. Dock får Bernhard Elis Malmström (som kallas Elias) bara en enda rad trots sin vackra elegi "Angelica", det är lite snålt, och studentskandinavismen är som bortblåst. Varken Wilhelm von Braun, Beppo Sommelius eller Nicander nämns, fast det är måhända ingen större förlust.

Birgitta Steene skriver välavvägt om den liberala eran, och ger åt

Fredrika Bremer det utrymme hon förtjänar. Hur besvärligt det är att inordna kameleonten som Almquist och Strindberg i snäva fallor är hon medveten om, och hon försöker undvika decennietänkandets fallor: "Whatever may characterize literary genius, one of its trademarks is both to define and to transcend the time periods structured by literary historians". Men kronologiska hänsyn kolliderar ofta med genrehänsyn, i hennes och de andras kapitel. Göran Palm t.ex. dyker upp på tre skilda ställen i genomgången av litteraturen efter 1950. Avsnittet om liberalism, realism och det moderna genombrottet är välbalanserat och informativt, fast man förstås kan komma med invändningar och randanmärkningar. Den efterhängsna hatbilden av Carl David af Wirsén som huggorm kolporteras vidare, "Af Wirsén spewed his venom on Ibsen", och när Birgitta Steene påstår att "he was no doubt responsible for the fact that Strindberg never became a member of the Swedish Academy" så frågar man sig kontrafaktiskt: hade Strindberg alls velat bli en av dessa peruksstockar? Främst Germund Michanek har nyanserat bilden av det oscariska, av Oscar II och av C.D. af Wirsén.

Bland åttiotalisterna ägnas Gustaf af Geijerstam bara tämligen förströdda rader medan Anne Charlotte Leffler-Edgren, grevinnan Casa de Miranda, får fyra gånger större utrymme, och hon återkommer i Cherry Registers avsnitt. Amanda Kerfstedt och Stella Kleve/Mathilda Malling nämns medan två av sekelskiftets tongivande debattörer på vänsterkanten lyser med sin frånvaro, K. G. Ossian-Nilsson och Bengt Lidforss. Frank Heller/Gunnar Serner som skrivit roande om Lidforss' betydelse i Lund i sin klassiska självbiografi *På detta tidens smala näs* är också han en av de obefintliga. Gustaf Hellström rekonstruerade en lidforssdebatt på Akademiska Föreningen i sin *En mycket ung man*, en av de många delarna i hans serie om Stellan Petreus, mannen utan humor. Men de romanerna nämner Susan Brantly inte alls i sitt avsnitt, fast en av dem har amerikaanknytning.

Hon och Rochelle Wright har delat på uppdraget att beskriva de senaste hundra årens svenska litteratur. Det har de gjort bra, men det går undan eftersom de bara haft tvåhundra sidor till sitt förfogande. Göran Hägg t.ex. ägnar närmre fyrahundra av sina sidor åt nästan samma tidsavsnitt. Problemen hopar sig också framför allt i senare

delen av boken, ibland till följd av en *embarras de richesse*. Urvalet ter sig ibland aningen bisarrt. Eva Berg nämns men inte Henning Berger trots att han skrev den bästa trilogin om svenska amerikaemigranter misslyckande kring sekelskiftet (dock nämns Walter Dicksons utvandrartrilogi). Tor Hedberg finns med men inte Olle, trots Vilgot Sjömans stora monografi häromåret. Därmed har ett stort stycke av svenskars läsning, inte bara bland den så kallade bildade borgerligheten, från trettioalet och fyra decennier framåt trollats bort. Per Nilsson (en barnboksförfattare) finner man, men inte Peter, Carl Leopold Sjögren som tonsatte Geijers "Tonerna" men inte Peder, skådespelsförfattaren Carl Israel Hallman men inte Adolf, Siv Widerberg men inte Bo, Gun Jacobsson men inte Lars Jakobson, Rose Lagercrantz men inte Olof, och så vidare.

Man letar förgäves efter Per Hallström och Sven Stolpe, Ole Söderström och Bengt Söderbergh, Åke Wassing och Knut Salomons-son. Cornelis Vreeswijk omtalas liksom Povel Ramel, men varken Olle Adolphson eller Michael Wiehe. Däremot nämns Elisabeth Hermodssons *Disa Nilssons visor* utförligt ett par gånger; kanske är det en gång för mycket. Man kan också förvånas över att vissa unnats stort utrymme medan det snålats med andra. Torgny Lindgren ägnas bara en sida, det är för lite. Per Gunnar Evander är bra, men är han dubbelt så läsvärd som Göran Tunström som bara får halva utrymmet? Om undertexten i hans *Juloratoriet* (Orfeus-mytten) sägs inte ett ord, lika lite som om H. C. Andersens betydelse för Birgitta Trotzig *Dykungens dotter*. Bertil Malmberg får en knapp rad, det är faktiskt oförsvarligt. Och att Sven Lidman var mer än bara en dekadent poet kring sekelskiftet framgår inte. Hans memoarer förtigs, liksom t.ex. Herbert Tingstens och Ernst Wigforss', för att nämna bara några av de viktigaste i detta sekel.

Thorsten Jonsson förblir bara ett namn, Hjalmar Gullberg får en knapp sida, Johannes Edfelt får inte ens en halv. Lika lite plats ges Agnes von Krusenstjerna och Frans G Bengtsson, och Fritiof Nilsson Piraten ägnas inte fullt åtta rader. Däremot får Moa Martinson två sidor och nämns på åtta olika ställen. Det sker i en uttalad men inte invändningsfri polemik: "Recent feminist literary critics have accorded her the attention she deserves". De borgerliga tiotalisterna med

undantag av Elin Wägner råkar också ut för en ganska snäv behandling. Vidare är litteraturbegreppet i dessa senare kapitel mycket smalare än t.ex. i medeltidsavsnittet. Den mångsidige Alf Henrikson är inte nämnd trots att han hörde till de mest lästa, både som virtuos dagsverspoet i Dagens Nyheter och som populärhistoriker. Om svenska deckarförfattare förutom Sjöwall-Wahlöö skrivs platt intet. Man letar t.ex. förgäves efter Maria Lang, H-K Rönblom, Henning Mankell och Jan Guillou.

Man har råkat i bryderi i fråga om det finlandssvenska. Modernisterna Edith Södergran, Gunnar Björling, Rabbe Enckell och Elmer Diktonius finns förstås med, liksom Tikkanen (Märta dock mer än Henrik), men inte Jörn Donner eller Bo Carpelan. Dock aviseras att finlandssvenskarna som håller liv i vad John Landquist en gång kallade "den östsvenska litteraturen" ska beredas gott utrymme i del fyra av den här serien. Det ser man fram emot. Tjugotalsintimister som Karl Asplund, Gunnar Mascoll Silfverstolpe och Sten Selander avfärdas slentrianmässigt — där borde Susan Brantly ha läst på bättre i Anders Palms avsnitt i *Den svenska litteraturen*. Stackars Selander får än en gång lida för att han inte gillade Erik Lindegrens *Mannen utan väg* trots att Martin Kylhammar på senare år framgångsrikt rättat till balansräkningen. Att Ragnar Thoursie skrivit något efter 1952 nämns inte, och det är alldeles på tok att påstå att Walter Ljungquist mest bara skulle vara en Hemingway-epigon.

Att Lars Ahlin "fell silent as an author for more than twenty years" är en förenkling. De sista årens högt uppdrivna produktion skulle inte varit möjlig om han inte hade skrivit ihärdigt under den långa period då han av komplicerade skäl inte publicerade något. Det som sägs om Eyvind Johnsons stora Krilon-serie är menlöst, fast Susanne Brantly kunde förstås inte veta att Kerstin Ekman med sin roman *Gör mig levande igen* (1996) skulle komma att blåsa nytt liv i intresset för Johnsons motståndsroman från kriget. Att Torgny Segerstedts GHT var "the sole Swedish newspaper to defy government-imposed limitations on freedom of the press" under kriget är inte sant. När det sägs att "In the paranoid mood of the cold war, Lundkvist's friendly reports of the Soviet Union and China were highly controversial" så hade det inte varit ur vägen att nämna Herbert Tingstens namn. Inget

av den häftiga presspolemiken kring Sven Lindqvists *Utrota varenda jävel* (1992) nämns, inte heller Per Ahlmarks ihärdiga uppgörelse med den forna 68-vänstern.

När Rochelle Wright hävdar att "Sweden's foreign policy continued to stress nonalignment, an active neutrality referred to as tredje ståndpunkten" så hugger hon i sten fast det skulle glatt Karl Vennberg, Sivar Arnér och andra skribenter från den gången och i det lägret. Dels är det alldeles ohistoriskt att klistra den etiketten på Sveriges officiella hållning under femtioalet, dels var Sverige knappast neutralt utan förlitade sig betydligt mer på USA än Sovjet. Utrymmet blir allt trängre ju närmre 1990-talet framställningen kommer. Men att sätta gräns för Folke Isakssons produktion redan 1963 är förbluffande, liksom att inte nämna att Sven Fagerberg skrivit något efter 1969. I fråga om Enquist, Delblanc och Kerstin Ekman har titlarna förts fram till 1992 eller 1993, i fråga om Kjell Espmark ända till 1995 fast inget sägs om vad hans roman *Hatet* handlar om. Det hade annars varit ett lämpligt tillfälle att ta upp 1990-talets kritiska granskning av svensk socialdemokrati.

Att Torsten Ekbohm är en av våra bästa essäister sägs inte, och Per-Erik Wahlund nämns inte alls. Vilgot Sjömans namn fladdrar bara förbi i samband med Lars Görlings *491*, och att Lars Ardelius är i gång med en läsvärd serie memoarer får man ta reda på någon annanstans. Lars Ahlins senare produktion får inte många ord, osv. I fråga om barnböckerna får Tove Jansson och Astrid Lindgren stort utrymme, det är lika självklart som rättvist. Fast om Kulla-Gulla ska nämnas, varför då inte Gunnar Wajgilius (i Louis de Geers en gång våldsamt populära Singleton-serie) eller Ture Sventon, Åke Holmbergs privatdetektiv, för övrigt en av de stilsäkraste parodier som skrivits på svenska. Och var har Falstaff, fakir och Grönköpings Veckoblad tagit vägen?

Birgitta Steene avslutar sin synpunktsrika genomgång av Strindberg med ett citat från en amerikansk forskare vars bok man dock letar förgäves efter i bibliografin. Också i andra stycken kan man sätta frågetecken i marginalen till de fyrtio sidorna litteraturhänvisningar. Fram till omkring 1890 tas både svenska och engelska titlar med, om än de senare överväger, men därefter anges nästan uteslutande engelska.

En rad böcker om Strindberg nämns, alla på engelska utom Johan Cullbergs *Skaparkriser*. Men om den anges, varför då varken Gunnar Brandells fyra band stora biografi som är Lagercrantz' vida överlägsen, eller hans infernoavhandling som dessutom översatts till engelska? Nils Afzelius' bellmanbok *Myt och bild* finns med, liksom Bööks monografi om Tegnér, Landquists om Geijer och Elisabeth Tykessons om Atterbom — alla på svenska. Riktigt skevt blir det när t.ex. Tom Geddes och Carl Lofmarks små stencilerade häften på engelska om *Doktor Glas* och *Historietter* noteras, men varken Bure Holmbäcks stora Söderberg-biografi eller t.ex. Ingrid Schöiers bok om Pär Lagerkvist, Örjan Lindbergers om Eyvind Johnson och Carl-Olov Sommars om Gunnar Ekelöf.

Varken Göran Häggs bok eller den regionala *Skånes litteraturhistoria* som Louise Vinge redigerat har hunnit komma med, av naturliga skäl: de är båda från 1996. Men att inte ta med Bernt Olssons och Ingemar Algulins *Litteraturens historia i Sverige* från 1987 i bibliografin är en svår underlåtenhetssynd. En del nyss avlidna poeter och prosaister är fortfarande i livet i den här historiken, bland andra Lars Ahlin, Britt G Hallqvist, Karl Rune Nordkvist, Sivar Arnér, Werner Aspenström och Sven Alfons. Något av det hade man kanske hunnit notera, dock inte att Johannes Edfelt avled 1997. Den som korrekturläst förtjänar högt beröm, tryckfelet drabbar bara några få namn. I registret råkar Sigfrid Siwertz illa ut medan W.H. Auden gör det i texten, och Johnny Kondrup på båda ställena. Cederborgh får sitt förnamn amerikaniserat till Frederick, och Erik Läspe och Halte blir "Erik the lame and Halt", fast så kanske han heter på engelska.

Det är en petimeters marginella anmärkningar mot en bok på nära sexhundra sidor som har lika stora utsikter att bli ett standardverk som Alrik Gustafsons. Skandinavistiken i engelskspråkiga länder upplever inte lika lysande tider nu som då, universitetsinstitutioner läggs ner eller hotas på många håll i England och Australien, USA och Kanada. Desto tacksammare är man att en bok som denna kunnat ges ut, tack vare lärda skandinavisters trägna arbete och med stöd från The National Endowment for the Humanities. Den kommer att bli till nytta runtom i världen. Jag kommer att sätta den i händerna på mina nyzeeländska studenter, kanske med vissa kompletteringar vad gäller

det århundrade som snart är slut, men det ligger i sakens natur. Och jag lär dem gärna Thomas Thorilds grundregler för en kritiker (inklusive en gnällig recensent). Så här låter de, i Yvonne Sandstroms översättning: "Know what you are supposed to judge. Judge everything by its degree and kind. Nothing is done for the sake of its flaws but for the sake of its value."

Ivo Holmqvist, University of Auckland, New Zealand